

Spor

Spor bir insan hakkı mıdır? Dar bir bakış açısıyla, yanıt hayırdır! İnsan hakları bildirgeleri ya da sözleşme maddelerinin hiçbiri insan haklarını, spor yapma ya da spora erişimi içerecek şekilde tanımlamamıştır. Spor yine de hem eğitim hem de kültürel hakların önemli unsurlarından biri olarak görülebilir.

Eğitim hakkı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. Maddesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 13. Maddesinde ele alınır. Bu madde "Taraflar Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onur duygusunun tam gelişmesine yönelik olmasını ve insan hakları ve

"Spor yapmak bir insan hakkıdır. Her bireyin ihtiyaçlarıyla doğru orantıda spor yapma olanağına sahip olması gerekir."

Olimpiyat Şartı, İlke 4

Engelliler Olimpiyatları (Paralympic Games)

Engelliler Olimpiyatları, herhangi bir uzvu olmayan, görme engeli olan, belden aşağısı felçli ve inme inmiş olanlar dahil engelliler için düzenlenen bir atletizm yarışıdır. Engelliler Olimpiyatları, 1948 yılında Aylesbury, Britanya'daki Stoke Mandeville Hastanesi'nde ortaya çıktı. (...) Engelliler Olimpiyatları 1952 yılından itibaren, Olimpiyat Oyunları ile aynı yılda düzenlenmeye başladı. Kış Engelliler Olimpiyatları ilk kez 1976 yılında düzenlendi. 1992 yılında İspanya'da 82 ulustan 3.500 atlet Yaz Engelliler Olimpiyatları için yarıştı. Olimpiyat Oyunlarıyla tam anlamıyla paralel olarak oynanan ilk Engelliler Olimpiyatları 1988 Seul, Güney Kore'deydi. Burada atletlere ait bir Engelliler Olimpiyatları köyü mevcuttu, atletler ayrıca müsabakalar için Olimpiyat sahalarını kullandı. Engelliler Olimpiyatları, Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından tanınmakta ve Uluslararası Engelliler Olimpiyatları Komitesi tarafından yönetilmektedir." 48

temel özgürlüklere olan saygıyı güçlendirmesini sağlar" der. Spor sayesinde insanlar fiziksel ve zihinsel olarak gelişim gösterirler. Spora katılım özgüveni artırır; bir insanın kendini farketmesi ve başkaları tarafından saygı görmesi için fırsatlar sunar. Bu durum özellikle engelli insanlar için Engelliler Olimpiyatları gibi etkinlikler vasıtasıyla mümkün olmaktadır.

Çocuklara gelince, Çocuk Hakları Sözleşmesi eğitimin "... çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi" yönünde olması gerekti-

İlgili etkinlikler

- Bir dakika, sayfa 150.
- Oyun oyna!, sayfa 194.
- Beceriyi farket!, sayfa 209.
- Herkes için spor, sayfa 214.

ğini şart koşar. Sözleşmenin 31. Maddesi, çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma hakkından bahseder.

Herkesin kültürel yaşama katılma hakkı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 27. Maddesinde ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 15. Maddesinde ele alınmaktadır. Dünyanın dört bir yanında sayısız spor dalı –futbol, yüzme, dart, satranç, sumo güreşi, Amerikan futbolu– oynanmaktadır! Spor, her ülkede kültürel yaşamın hiç şüphesiz önemli bir parçasıdır, bu yüzden herkesin spora ya seyirci olarak, ya rakip ya da oyuncu olarak katılma hakkı vardır.

Sporun bir insan hakkı olduğu genel olarak kabul edilmemiş olsa da sporun nasıl uygulandığı ve desteklendiği insan haklarını ilgilendirir. Spor kimi durumda insan haklarını geliştirme aracı olarak da kullanılabilir, insan haklarını suistimal etmek için de.

Spor insan haklarını geliştirir

Spora katılım ortak çıkar ve değerlerin üretilmesinde faydalı olur, demokratik yurttaşlık için gerekli sosyal beceriler kazandırır. Spor bireyleri ve toplulukları biraraya getirerek sosyal ve kültürel yaşamı renklendirir. Yerel ya da ulusal takımlar çoğunlukla çokuluslu ya da çokdindir, seyirciler de farklı arka planlardan gelir. Spor bunun yanında farklılıkların tanınmasına yardımcı olur, diyalog kurmayı özendirir ve böylece önyargıların, kalıpyargıların, kültürel farkların, cehaletin, hoşgörüsüzlüğün ve ayrımcılığın kırılmasını sağlar.

Eğlence için Açık Futbol Okulları

Eğlence için Açık Futbol Okulları (*Open Fun Football Schools*), Danimarkalı iki sivil toplum kuruluşu –Kültürlerarası Proje Derneği ve Danimarka Mülteci Konseyi– tarafından kurulmuş insani ve kâr amacı gütmeyen bir konsorsiyumdur. Amaç, yerele odaklanma, demokratik ilkeler, gönüllülük, anne-baba desteği ve “herkes için spor” temel ilkeleri ile karakterize edilen kamusal bir spor kültürü oluşturmaktır. Konsorsiyumun hedeflediği programa katılan tüm futbol kulüplerine spor malzemesi dağıtarak kulüplerin güçlenmesini sağlamaktır. Bu girişim aynı zamanda okulları kendi bünyelerinde kulüp açmaya ve bunlardan, becerilerine, cinsiyet ya da etnik ya da sosyal kökenine bakmaksızın tüm çocuk ve gençlerin faydalanmasına teşvik etmektedir.

Son iki yıldır, Açık Futbol Okulları tarafından 15 Açık Spor Etkinliği düzenlendi. Bunlar tüm çocukların katılımına açık küçük ‘spor oyunu’ festivalleri idi. Üçle beş saat arasında süren bu oyunlar genellikle güç koşullara sahip yerleşimlerde yaşayan çocukların ilgilerini bir yöne çekmek ve onlara iyi vakit geçirtmek için uygulanıyor. Örneğin, 1999 yılında Kosova’da düzenlenen bir Sokak Spor programında 140 “sokak lideri” –14-18 yaş arasında gençler– tarafından bir koordinasyon ağı oluşturuldu, bu gençler kendi semtlerinde yaşayan çocuklara yönelik günlük sokak sporu müsabakaları organize etti. Bu etkinlikle, her yaşta yaklaşık 6.000 çocuğun programa katıldığı tahmin ediliyor.⁴⁹

Kadına karşı ayrımcılık bağlamında, kadınların futbol ya da halter gibi sözde “erkek sporları” yapması kadınlar için biçilen roller ve erkek ve kadın arasındaki farklara dair çeşitli önyargıları ortadan kaldırmaya yarıyor.

Sporcu kişilikler “iyiniyet elçileri” konumlarından dolayı genellikle enformel eğitim yoluyla insani çalışmaların geliştirilmesi için tercih ediliyorlar. Örneğin, Brezilyalı futbol yıldızı Ronaldo, “Değişim Gücü: Gençlerle Dünya AIDS Kampanyası”nın özel temsilciliğini yapıyor.

İnsan hakları spor vasıtasıyla da suistimal edilebilir

Performans güçlendirici ilaçlar, insan onuru ve insan sağlığını suistimal eden en tanınmış araçlardır. Saygı, insan onuru ve mahremiyet hakkını ilgilendiren tartışmalı konular arasında hormon tedavisi ve kadın atletlere uygulanan cinsiyet testi vardır.

Sponsorlar sporcuları sömürebilir, hırslı anne-babalar üstün beceri gösteren çocuklarını sömürebilir. Rekabet edebilmek için uygulanan yoğun antrenman ve baskı spor yaralanmalarına sebep olabilir, zihinsel sağlığı tehdit edebilir. Herkesin yüksek performans düzeyine erişmenin getirebileceği olası tehditleri ve bunun çekim gücünü bilmeye hakkı vardır.

“Jimmastik: sadece bir spor dalı mı yoksa çocuk istismarı mı?”

Çok kısa bir süre öncesine kadar 12 yaşındaki Alexandra Huci bir taraftan büyüyen, diğer taraftan gençlik günlerini eğitim kamplarında dünya şampiyonu olma hayaliyle geçiren yetenekli genç kızlardan sadece biriydi. Bir gün antrenman esnasında aniden düştü ve komaya girdi. Beş gün sonra öldü. Küçük vücudu daha fazla dayanamamıştı.

Diyet ve fiziksel çaba genç jimnastikçilere sevinçten çok acı veriyor. Çocukların “kariyer”lerine üç yaşından itibaren başladığı Pekin’deki bir eğitim kampında CNN için yapılan bir röportajda 10 yaşındaki Wang Shuo şöyle diyordu: “Eğitim almaya başladığımdan beri acı hayatımın bir parçası oldu.” 170 cm. boyundaki İspanyol jimnastikçi Maria Pardo’nun ağırlığı sadece 43 kilogramdı.⁵⁰

Spor etkinlikleri her kesimden insanı her zaman kendi bünyesine katar nitelikte olmuyor. Bazı durumlarda dinsel ya da kültürel azınlıkların spor tesislerine erişiminde ayrımcılık yapılabiliyor. Ticari baskı ya da çıkarlar insan hakları ihlallerine sebep olabiliyor, diğer insanlara karşı onur ve saygının zayıflamasına sebep olabiliyor. Örneğin, bazı sporcular bilerek faul ya da şike yapmak için rüşvet alabiliyor. Spor ürünleri endüstrisinin küreselleşmesiyle ilişkili insan hakları ihlalleri de meydana geliyor. Bir çok ülkede hem ulusal hem de yerel spor kulüpleri, kullandıkları ekipman ve kıyafetleri üreten şirketlerin işçi çalıştırma standartlarını içeren bazı politikalar geliştirdi. Bu konuyla ilgili bazı kampanyalar düzenleniyor, örneğin Avrupa’da yürütülen, üretici şirketin çalışanlarının insan haklarına saygı duymasını sağlamaya çalışan Temiz Giysiler Kampanyası (*Clean Clothes Campaign*) bunlardan biridir. Kuzey Amerika’daki kampanyalardan Spor Ayakkabıları Kampanyası (*Sports Shoes Campaign*) birçok hedef yanında, Tiger Woods ve André Agassi gibi sporcuların sömürüye uğramış işgücü tarafından üretilmiş ürünlerin tanıtımını yapmasını durdurmayı amaçlamaktadır.⁵¹

Spor ve politika

Spor, uzunca bir süredir adaletsizliğe karşı yürütülen siyasi hareketin barışçıl bir aracı olarak kullanıldı. 1968’de Meksiko’da düzenlenen Olimpiyat oyunlarının’da, John Carlos ve Tommie Smith, zafer töreninde, ABD’de siyahlara karşı uygulanan ayrımcılığı protesto etmek amacıyla Kara Panter (*Black Panther*) selamı verdi. Apartheid döneminde birçok ülke Güney Afrika’yla spora dayalı ilişki kurmayı reddetti. Bu durum Güney Afrika’da siyasi bir değişim yaşanmasında büyük bir katkı sağladı.

“Capoeira”

On altıncı yüzyılda, Brezilya’da yaşayan Angolalı köleler geleneksel danslarını ve adetlerini yaşatmaya devam ettiler ve bunu bir çeşit kendini müdafaa sanatı olan “capoeira”ya dönüştürdüler. Köle sahipleri her türlü savaş sanatını yasaklamış olsa da köleler masum bir dans görüntüsü vererek bu sanatı öğretmeye ve kullanmaya devam ettiler. On yedinci yüzyılda “capoeira” sanatı daha kusursuz hale geldi ve sonra sömürgeci güçlere karşı verilen on yıllık özgürlük mücadelesinde kullanıldı.

Spor ulusal ya da siyasi amaçlar için de kötüye kullanılabilir. Örneğin, 1972 Münih Olimpiyat oyunlarında sekiz Arap terörist İsrail milli takımının bulunduğu merkezi işgal ederek iki kişiyi öldürdü. Alman polisinin başarısız bir kurtarma girişimi ardından, rehin alınmış olan dokuz kişi öldürüldü.

Olimpiyat oyunları uzunca bir süre ulusların siyasi bildiri yaptığı forumlar olarak kullanıldı. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri komünist olmayan 65 ulusla bir araya gelerek, Afganistan’ın

Sovyet işgalinden dolayı 1980 Moskova oyunlarını boykot etti. Sovyetler Birliği ve müttefiki on beş ülke bir sonraki oyunları –1984 Los Angeles Olimpiyat oyunları– güvenlik gerekçesiyle ve siyasi sığınma talep edilmesi ya da verilmesi korkusuyla boykot etti.

? Spor ve politika içiçe geçmeli midir?

2008 Olimpiyatlarını düzenlemek üzere Çin'i seçmiş olmak doğru bir karar mıydı, bu tartışmalı bir konu. Demokrasinin olmaması ve insan hakları ihlallerinden dolayı Çin uzun zamandır eleştiriliyordu. Pekin'in teklifine engel olmanın karşısında duranların iddiası, Çin'in muhaliflere yönelik muamelesi ve diğer insan hakları ihlallerinin zaten Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun yıllık toplantısı gibi ortamlarda eleştirileceği idi. Zaten Olimpiyat teklifi yapmasına izin vermek bile yalnız başına Pekin'i bu tür kınamaları daha fazla dikkate almaya yönlendirecektir.

Spor ve ırkçılık

Sporda ırkçılık ne futbolla sınırlı bir olgu ne de koyu tenli oyunculara mahsus bir konudur. Irkçılık her spor dalını etkileyebilir, çeşitli seviyelerde yüzünü gösterebilir; amatör spor müsabakalarında, kurumsal ya da uluslararası düzeyde ve medyada. Sporda ırkçılık, oyuncular, takımlar, antrenörler ve seyirciler arasında (renk, din, ulus ya da etnik kökene dayanan gerçek ya da hayal ürünü sebeplerden dolayı) yaşanabilir. Bu tür olaylar özellikle yerel düzeyde yaşansa da bununla sınırlı değildir. Bu duruma, takımların hatta grupların tamamının ırkçılığa ya da ayrımcılığa maruz kalması da dahildir.

Sporda yaşanan ırkçılıkla mücadele etme görevi herkese düşer: kamu yetkilileri (yasama otoritesi, mahkemeler, polis, spordan sorumlu hükümet organları ve yerel yönetimler) ve sivil toplum kuruluşları (profesyonel ve amatör ulusal spor dernekleri, kulüpler, yerel spor dernekleri, taraftar kulüpleri, sporcu örgütleri, ırkçılık karşıtı dernekler, vs.)

? Yaptığınız sporun her kesimden insanı içine alacak ve insan haklarını geliştirecek nitelikte olmasını güvence altına almak için okul ya da kulübünüzde ne yapabilirsiniz?

Rapor edilmiş olaylar

21 Eylül 2001. SK Rapid Wien forveti Gaston Taument dün Belgrad'da FK Partizan'a karşı oynanan UEFA maçı esnasında sözlü ırkçı saldırıların hedefi oldu. Hollanda milli takımı için 15 kez milli forma giymiş, Surinam asıllı Gaston Taument kendisiyle daha önce yapılan bir röportajda, "Eğer ırkçı olaylar gerçekleşirse..., ırkçılığa karşı sessiz kalmak yanlıştır" dedi.⁵²

Futbol maçlarında gözlenen ırkçı davranışlar, insan haklarının hayata geçmesiyle ilgili ikilemler üzerine tartışmak için mükemmel bir münazara konusu olabilir.

? Holigan olmasından şüphe edilen birinin bir maç izlemek üzere başka bir ülkeye gitmesi yasaklanmalı mıdır? Böyle bir uygulama seyahat hakkının ihlali midir?

Gençlik ve spor

Genç insanların, insan hakları için yaptığı çalışmalara bir örnek de "Avrupa'da Irkçılık karşıtı Futbol (*Football against Racism in Europe-FARE*)"dur. Bu girişim futbol *aracılığıyla*, futbolda görülen her türlü ayrımcılığa karşı mücadele eder. Bunlar taraftarlar, oyuncular, yöneticiler, antrenör-

ler, idareciler ya da eğitimciler tarafından stadyumda, atış esnasında, soyunma odasında, antrenman sahasında, ofiste ve sınıfta uygulanan ayrımcı davranışlardır.

Yukarıda anlatılmış olan Spor Ayakkabıları Kampanyası kapsamında ABD çapındaki öğrenci grupları, sponsor şirketlerden kanunlara sadık kalmalarını talep ediyorlar, taleplerine uymayan şirketlere, kolej atletizm takımına sponsor olmak için hazırlanan kontratı kaybedeceklerini söyleyip şirketleri şaşkına çeviriyorlar.

Avrupa Konseyi'nin bu alandaki çalışmaları

Avrupa Konseyi Gençlik ve Spor Direktörlüğü; Eğitim, Gençlik ve Spor ve Çevre Genel Direktörlüğü'ne bağlıdır. Bu Direktörlük yerel, ulusal ve Avrupa seviyesinde kapsamlı ve etkin gençlik politikaları geliştirilmesi için çeşitli tüzük, program ve yasal aygıtlar hazırlar. Direktörlük; gençlerin yurttaşlığı, gençlerin hareketliliği ve insan hakları, demokrasi ve kültürel çoğulculuk değerleri için yürütülen uluslararası gençlik etkinliklerine maddi kaynak ve eğitim desteği sağlar.

Avrupa Konseyi Spor Gelişimi Komitesi (*Committee for the Development of Sport-CDDS*), sağlıklı yaşam tarzları ve spora katılıma teşvik eden çeşitli etkinlikler başlattı. Bunlardan biri hem çocuklar hem de gençlere yönelik kişisel zindelik testi yapmayı mümkün kılan EUROFIT'tir. 1989 tarihli Doping Mücadele Sözleşmesi ve Avrupa Birliği işbirliğiyle, okullara ve spor örgütlerine yönelik hazırlanmış eğitim ve bilgi paketi "Temiz Spor Kılavuzu" diğer örnekler arasındadır. ⁵³ 1986 yılında ise Sportif Karşılaşmalarda Seyircilerin Şiddet Gösterileri ve Taşkınlıklarına Dair Avrupa Sözleşmesi geliştirildi.

Sporla ilgili uluslararası aygıtlar

1. 1975 Herkes için Spor Avrupa Şartı. Madde 1 herkesin spor yapması hakkı olduğunu beyan eder.
2. 1975 Avrupa Spor ve Spor Etiği Kuralları Şartı, spor tesislerine ve spor etkinliklerine erişimin ayrımcılığa maruz kalmadan güvence altına alınması gerektiğini beyan eder.
3. 1978 Uluslararası Fiziksel Eğitim ve Spor Şartı, Madde 1: "Her insan, kişiliğinin tam anlamıyla gelişimi için elzem olan fiziksel eğitim ve spora erişim hakkına sahiptir".
4. 1979 Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. Sözleşmede sporda kadınlara karşı ayrımcılığın yasaklanması önemle vurgulanır. Devletlerin, eğlendirici faaliyetler ile her türlü sportif ve kültürel faaliyetlere kadınların katılma hakkını güvence altına alma yükümlülüğü vardır.
5. 1985 Sporda Irk Ayrımcılığına Karşı Uluslararası Sözleşme

Referanslar

The Council of Europe, Directorate of Youth and Sport, www.coe.int/youth.

How you play the game: the contribution of sport to the promotion of human rights. Conference in Sydney, 1-3 Eylül 1999, <http://members.ozemail.com.au/~hrca/Sport-and-human-rights.htm>.

Symonides, J., Sport in the service of human rights, World Conference on Education and Sports for a Culture of Peace, UNESCO, Paris, Fransa, 5 - 7 Temmuz 1999.

Önemli günler

3 Aralık
Uluslararası Engelliler Günü

31 Mayıs
Dünya Tütüne Hayır Günü

7 Nisan
Dünya Sağlık Günü